

Отримана 26.04.2025

Прорецензована: 11.05.2025

Прийнята до друку: 23.05.2025

Електронна адреса: patynivan0808@gmail.com

DOI: <http://doi.org/10.25264/2312-7112-2025-28-58-62>

Патин І. Герменевтика як подія сенсу: між мовою, буттям та історією. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2025. № 28. С. 58–62.

УДК 141.33:2-587

Іван Патин**ГЕРМЕНЕВТИКА ЯК ПОДІЯ СЕНСУ: МІЖ МОВОЮ, БУТТЯМ ТА ІСТОРІЄЮ**

У статті досліджується радикальний зсув у сучасній філософії – від технічного уявлення про розуміння до його осмислення як події, що відбувається в перехресті мови, буття й історії. Автор розвиває онтологічно орієнтовану герменевтику, яка розглядає сенс не як готову сутність, а як те, що виникає щоразу наново – в діалозі, мовній артикуляції та історичній ситуації. Розуміння постає не як нейтральне передавання значення, а як жива, непередбачувана зустріч, що трансформує не лише зміст, а й самого інтерпретатора. Герменевтика постає тут не як метод, а як спосіб людського буття, що відкриває простір для саморозуміння та діалогу. Спираючись на класиків (Шляєрмахер, Дільтай, Гайдеггер, Гадамер, Рікер) та сучасних дослідників (Walhof, Carvalho, Engelland, Rossoni), автор підкреслює, що мова – не засіб передачі, а подія виникнення смислу. Аналізуються герменевтичне коло, інтерсуб'єктивна зумовленість розуміння та історичність сенсу як простору формування ідентичності. У часи після істини герменевтика виявляється не лише філософською позицією, а екзистенційною необхідністю, що допомагає людині знаходити себе у світі смислової множинності.

Ключові слова: герменевтика, подія сенсу, мова, розуміння, історія, феноменологія.

Ivan Patyn**HERMENEUTICS AS AN EVENT OF MEANING:
BETWEEN LANGUAGE, BEING, AND HISTORY**

The article explores a radical shift in contemporary philosophy – from a technical conception of understanding to its interpretation as an event occurring at the intersection of language, being, and history. The author develops an ontologically oriented hermeneutics that treats meaning not as a pre-given essence, but as something that arises anew each time – in dialogue, linguistic articulation, and historical situation. Understanding appears not as a neutral transmission of meaning, but as a living, unpredictable encounter that transforms not only the content but also the interpreter themselves. Hermeneutics is presented not as a method, but as a mode of human existence that opens a space for self-understanding and dialogue. Drawing on classical thinkers (Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, Gadamer, Ricœur) and contemporary scholars (Walhof, Carvalho, Engelland, Rossoni), the author emphasizes that language is not a tool of transmission, but an event of meaning's emergence. The article analyzes the hermeneutic circle, the intersubjective conditioning of understanding, and the historicity of meaning as a space for the formation of identity. In the post-truth era, hermeneutics emerges not only as a philosophical stance, but as an existential necessity that helps human beings find themselves within a world of meaning pluralism.

Keywords: hermeneutics, event of meaning, language, understanding, history, phenomenology.

Постановка проблеми. Сенс у філософії є не просто теоретичною конструкцією, а подією дійсності, що відбувається між мовою, буттям і історією. Він не існує у вигляді позачасової істини, а народжується щоразу заново в конкретному акті розуміння. З давніх часів філософи намагалися збагнути, як пов'язуються слово, досвід і смисл у контексті людського життя, де жодна думка не постає незалежно від культурної пам'яті. Якщо античність зосереджувалась на логосі як порядку світу, то сучасна філософія дедалі більше звертається до мови як до середовища, в якому істина не просто проголошується, а стає доступною. Цей зсув від онтології речі до онтології смислу зумовлює потребу в такій філософії, яка не лише описує світ, а входить у діалог із його відкритістю. На тлі глобальної фрагментації та зміщення традиційних рамок пізнання виникає потреба в тому, щоб переосмислити саму подію сенсу як таку, що не передує мові, а розгортається в ній. У сучасному філософському горизонті ця проблема постає надзвичайно гостро, коли розуміння стало неочевидним, а сенс – подією, герменевтика постає не як академічна дисципліна, а як умова можливості осмисленого буття.

Актуальність дослідження: зумовлена зростаючою потребою у філософському переосмисленні самого феномену розуміння в умовах епохи після істини, фрагментації дискурсів та глобальної множинності смислів. Традиційне уявлення про розуміння як відтворення змісту або тлумачення вже наявного знання поступається місцем ідеї розуміння як події – непередбачуваної, живої, часово й

культурно вкоріненій зустрічі між мовою, традицією та історичним суб'єктом. Саме герменевтична філософія, що вийшла за межі інтерпретаційної методології й перетворилась на онтологію смислу, надає підстави для розгляду розуміння як способу буття.

Мета статті. Мета статті полягає в осмисленні розуміння як події, що відбувається на перетині мови, буття та історії, у межах філософської герменевтики. Такий підхід передбачає не лише концептуальний аналіз самого феномену розуміння, а й спробу простежити, як розуміння постає не як акт репрезентації чи реконструкції значення, а як жива і неповторна подія сенсу, що має онтологічний статус.

Виклад основного матеріалу. Питання сенсу, інтерпретації та досвіду займають центральне місце як у класичній феноменології, так і в сучасних герменевтичних студіях, що відображається у працях як класичних, так і новітніх дослідників. Мартін Гайдеггер у «Бутті і часі» [10] радикалізує феноменологічний метод, розглядаючи розуміння як екзистенціальну структуру буття-у-світі, через яку розкривається сенс буття. Ганс-Георг Гадамер у «Істині і методі» [3] поглиблює цей підхід, стверджуючи, що сенс завжди народжується в історичній події розуміння, яка здійснюється через мову та традицію. Поль Рікер [11] синтезує феноменологію та герменевтику, досліджуючи, як текст, дія та наратив формують простір осмислення людського досвіду. Серед сучасних авторів Жуан Карвалью [8] досліджує інтерсуб'єктивність у Гусерля і Левінаса як шлях до етичного розуміння іншого, тоді як Чад Енгелланд [9] і Клаудіо Россоні [12] розвивають феноменологію мови та естетичного досвіду як події відкриття істини й сенсу в чуттєвому та дискурсивному вимірах. У сучасній українській філософській традиції проблема сенсу – як у його екзистенційному, так і герменевтично-феноменологічному вимірі – активно осмислюється низкою дослідників, серед яких провідну роль відіграє Андрій Богачов [2]. У своїх працях він досліджує філософську герменевтику від її витоків до сучасних трансформацій, наголошуючи на центральності мови, істини та інтерпретації як способів відкриття сенсу. Особливо важливим є його внесок у проєкт «Феноменологічне мислення в українських термінах», у межах якого В. Кебуладзе [5] показує, як феноменологія в українському контексті відкриває нові горизонти осмислення досвіду. Водночас Вікторія Дубініна [4] аналізує герменевтику Гадамера та Гайдеггера з позицій філософії мови, історичності розуміння та методології інтерпретації, пропонуючи ґрунтовну реконструкцію герменевтичного підходу до людського буття як буття-в-сенсі.

Засади філософської герменевтики, що стали основою сучасного розуміння інтерпретації як діалогу з текстом, культурою і буттям, були вперше чітко окреслені Фрідріхом Шляєрмахером, який радикально переосмислив саму природу тлумачення. Його внесок у розвиток герменевтики полягає не лише в прагненні надати універсальний метод інтерпретації текстів, незалежно від їхнього жанру чи історичного контексту, а й у формулюванні методологічного принципу, який згодом стане ключовим для всієї герменевтичної традиції – принципу герменевтичного кола. Відповідно до цього принципу, розуміння частини тексту можливе лише через ціле, а розуміння цілого – лише через його частини, що вказує на динамічний і нескінченний характер інтерпретативного процесу. «Ф. Шляєрмахер першим сформулював головні засади філософської герменевтики, а також принцип герменевтичного кола як методологічну основу інтерпретації» [1, с. 249]. Таким чином, Шляєрмахер започатковує той поворот у герменевтиці, який перетворює її з допоміжної філологічної дисципліни на філософську методологію, що покликана розкривати смисли, вплетені в мову, історичний контекст та внутрішню інтенцію суб'єкта. Цей момент є принциповим для розуміння герменевтики як події сенсу, яка відбувається не поза мовою, а саме в мові, не попри історичність, а через неї. «Його “універсальна герменевтика” повинна була узагальнити всі міркування стосовно феномену розуміння, його закономірностей та принципів, на відміну від спеціалізованих практик тлумачення, які відрізнялися залежно від тексту: релігійного, філологічного чи юридичного характеру» [1, с. 249]. Ось короткий підсумок зусиль, які невдовзі будуть критично освоєні наступниками.

Втім, герменевтика Шляєрмахера мала свою «ахіллесову п'яту» – вона не враховувала історичної змінності розуміння. Це дозволяло мріяти про пошук ідеального методу, що нібито відкриє прихований у текстах незмінний смисл. Віра в можливість відтворення «правильного» та незмінного сенсу тексту виявилася надто ідеалістичною, адже значення завжди залежать від епохи, культури та самого інтерпретатора. Незважаючи на це, його підхід справив значний вплив на подальший розвиток герменевтики.

Історичність, тобто змінність розуміння, врахував Вільгельм Дільтай: на відміну від Шляєрмахера, який зосереджував увагу передусім на мовній і психологічній взаємодії між автором і читачем, а також на мистецтві інтуїтивного «відтворення» смислу, Дільтай поставив перед собою більш амбітне завдання – обґрунтувати автономність гуманітарного пізнання як такого, що не зводиться до методів природничих наук. Дільтай вбачає ключову відмінність гуманітарних наук у тому, що вони не пояснюють дійсність за допомогою зовнішніх причинно-наслідкових зв'язків, як це роблять природничі науки, а прагнуть проникнути у внутрішню логіку життя. Він вводить поняття «переживання» як способу безпосереднього осягнення смислу, що дається через суб'єктивний досвід. У цьому контексті розуміння стає не лише інтелектуальним актом, а й екзистенційним залученням у життєвий світ іншої людини чи епохи. Це не є емпатією – емпатія залишається радше на рівні емоційного співпереживання чи проєкції власних почуттів на іншого, тоді як «переживання» у феноменологічно-герменевтичному сенсі є способом входження у світ значень, у спосіб існування іншого, де розуміння не просто відчувається, а структурується через сам досвід занурення. Коли ми тлумачимо текст, подію або іншу людину, ми не просто «додаємо знання», а розширюємо й модифікуємо власне буття, бо цей процес змінює те, ким ми є. Розуміння – це завжди зустріч із тим, що нас уже визначає, і водночас його нове осмислення, що дозволяє історичному горизонту змінюватися разом із нами.

Проте, що цікаво і методологічно показово, Дільтай, декларуючи неповторність і специфіку такого знання, не уникає апеляції до моделі природознавчої об'єктивності. «Необхідно зазначити, що орієнтація на ідеал об'єктивності, який притаманний природничим наукам з їхньою точною методичністю та чітко визначеними критеріями істинності, загалом є характерна для творчості В. Дільтая» [6, с. 213]. Він ніби намагається «препарувати» гуманітарне – як таке, що має свою логіку і свої форми істинності – але водночас відчуває тиск і спокусу забезпечити цьому знанню подібний до природничого авторитет точності, впорядкованості, методичної перевірності. Відтак постає певна напруга: Дільтай проголошує історичність людського досвіду, зануреного в смисли, які переживаються, а не обчислюються, – і водночас намагається надати цим переживанням статус науково доступного і системно описуваного явища. Ця напруга, хоч і не до кінця рефлексована самим Дільтаєм, відкриває шлях до нової фази в історії герменевтики, де її центр зміщується від ідеї методології до ідеї самоданості сенсу в історичному бутті.

Гайдеггер, послідовно працюючи над розширенням герменевтики за межі філології, пропонує нам бачити цей процес як структурну частину самозрозуміння людського буття. Розуміння в його концепції не є чисто інтелектуальним актом, а скоріше – буттєвим зусиллям, яке відбувається через взаємодію людини з її історичним і мовним середовищем. Згідно з Гайдеггером, герменевтика дає можливість Dasein (людському буттю) стати «розуміючою присутністю», тобто бути такою присутністю, що розуміє себе не як абстрактний об'єкт, а як істоту, яка живе і діє в часі, в історії і через мову. В цьому сенсі, герменевтика дозволяє Dasein ставати «заради себе самого», що означає можливість відкриття себе як суб'єкта, який має історію, переживання і майбутнє, а не лише як пасивного спостерігача. «Герменевтика створює для Dasein можливість стати і бути розуміючою присутністю заради себе самого» [4, с. 35].

Такий підхід до герменевтики радикально змінює уявлення про те, як ми взаємодіємо зі світом і культурою. Це не просто споглядальний процес, а активний, що є не тільки інтелектуальним розумінням, а й екзистенціальним проживанням смислу, який завжди залишається відкритим і змінним. Герменевтика Гайдеггера, таким чином, створює не лише умов для розуміння текстів, а й для того, щоб ми могли говорити про світ і самих себе в ньому як про неперервний процес інтерпретації, де кожен акт є частиною більших онтологічних зв'язків.

В контексті «герменевтики як події сенсу» цей підхід відкриває нові перспективи для розгляду людського існування не як фіксованого чи статичного, а як динамічного процесу, в якому мова, буття і історія взаємодіють і формують один одного. Цей перехід до саморозуміння, або «розуміння заради себе самого», дозволяє нам визнати, що герменевтика стає не тільки інструментом для інтерпретації культурних чи філософських текстів, а й умовою для розвитку самоінтерпретації. Саме через цей процес розуміння Dasein стає відкритим для самого себе, отримуючи можливість стати істотою, яка не лише «є», але й «розуміє» своє буття у його історичному та мовному контексті. П. Рікер, звертаючись до Арістотеля, формулює одну з ключових тез: «інтерпретація – це інтерпретація за допомогою мови, перед тим як бути інтерпретацією мови» [7, с. 321]. Це зауваження Рікера, висловлене у контексті його герменевтичної філософії, підкреслює глибинну інтенцію ще арістотелівського розуміння

інтерпретації як первинного акта означання, що передусе будь-якому аналізу тексту, і водночас виводить мовлення на рівень фундаментального способу перебування у світі. Рікер, спираючись на Арістотеля, прагне показати, що інтерпретація не починається там, де текст вже написаний і потребує прочитання, а в самому жесті мовлення, який з'єднує внутрішній досвід із зовнішнім світом через знаки. Таким чином, мова сама по собі вже є актом інтерпретації, а кожне висловлювання – не просто комунікативний акт, а структура розуміння, що пронизує будь-який сенсовий жест. Відповідно, герменевтика в такому прочитанні не є просто методом тлумачення письмових слідів, а розкриває саму динаміку того, як ми, будучи мовними істотами, постійно беремо участь у події сенсу, ще до будь-якого спеціалізованого рефлексивного підходу.

Починаючи з тієї миті, коли герменевтика перестає бути допоміжною технікою філологічного тлумачення текстів і вступає в поле онтологічного осмислення, розгортається радикальний поворот, який відкриває новий рівень розуміння самої природи інтерпретації. Саме в цьому ключі слід осмислювати твердження Гайдеггера про те, що він вводить феноменологію як метод онтологічного дослідження, при цьому представляючи її як «герменевтику в споконвічному значенні слова, що означає заняття тлумаченням» [10, р. 33]. Щоб точніше окреслити значущість цієї тези для теми, що розглядається, варто розглянути, як саме філософія Гайдеггера надає інтерпретації нову, екзистенційну глибину. Якщо раніше інтерпретативна діяльність розглядалася здебільшого як зусилля суб'єкта, спрямоване на об'єкт (текст, вислів, документ, витвір), то у «Бутті і часі» ця схема руйнується на користь фундаментального твердження: саме наше буття у світі завжди вже є розуміючим буттям, тобто воно має герменевтичну структуру. У цьому сенсі, якраз те, що Гайдеггер називає *Dasein*, є не просто свідомістю чи розумною істотою, а присутністю, яка завжди вже перебуває у певному розумінні світу, себе, інших і мови. Інтерпретація, таким чином, не є зовнішнім інтелектуальним актом, а внутрішньо властивою формою існування людського буття.

Це дозволяє нам ствердити, що мова у Гайдеггера не є інструментом, за допомогою якого ми описуємо буття, а навпаки – мовлення є тим полем, у якому буття розкривається. Отже, герменевтика, якщо слідувати за цим розумінням, не лише пов'язана з інтерпретацією, але й співіснує з буттям як його розкриття, осмислення й перехід у значуще. Коли Гайдеггер стверджує, що феноменологія є герменевтикою в первинному сенсі, він тим самим повертає тлумачення до того, з чого все починається – не до тексту як вторинного, а до самого буття як такого, що вже подається у мові й вимагає осмислення. Це, по суті, і є «подія сенсу»: не те, що ми проектуємо у світ зсередини, а те, що розкривається нам у самій нашій присутності в ньому, в мовленні, у часі, в історичності.

І саме тут, у світлі цієї події, відкривається те, що ми виносимо у проблемному полі теми – зв'язок між мовою, буттям і історією. Адже якщо людське буття завжди вже історичне і завжди вже мовленнево виражене, то герменевтика стає не лише методом, а способом буттєвого орієнтування у світі, в якому ми не просто існуємо, а осмислюємо, тлумачимо, пам'ятаємо, передаємо. Гайдеггер наполягає на тому, що розуміння є первинною модальністю *Dasein*, яка завжди розгортається в часовому горизонті. Ми не просто живемо в теперішньому, а завжди вже йдемо назустріч майбутньому на підставі певного розуміння минулого, і ця структура становить екзистенційну передумову інтерпретації як такої.

Таким чином, у вислові про феноменологію як герменевтику у первісному значенні слова криється не просто методологічне твердження, а онтологічне відкриття: інтерпретація є тією подією, в якій відкривається сенс буття, і ця подія можлива лише тому, що *Dasein* є мовленневою, історичною і часовою істотою. Тут знову варто згадати Поля Рікера, який, продовжуючи цей гайдеггерівський жест, розвиватиме ідею «мова – це дім буття», акцентуючи на тому, що інтерпретація є водночас способом існування в мові та способом бути у часі. Історія, у свою чергу, перестає бути лише хронологічним послідовним порядком подій – вона стає горизонтом, в якому розуміння відбувається як осмислення себе в часі, як завжди-історичне існування.

Тож твердження Гайдеггера, що феноменологія є герменевтикою у її первісному значенні, – це не просто повернення до етимологічного кореня слова «герменевтика», а філософське твердження про фундаментальну єдність буття, мови й часу. І в цьому смислі герменевтика стає тим простором, у якому можлива подія сенсу – не як разовий акт, а як безперервне онтологічне саморозкриття людської присутності у світі. Завдяки цьому ми можемо думати герменевтику як живу подію, у якій відкривається не лише текст, а сам світ як текст буття, що розгортається в діалозі між людиною, мовою і часом.

Висновки: Проведене дослідження дозволяє ствердити, що герменевтика як подія сенсу постає не просто як теоретичне конструювання значень, а як онтологічна дійсність, що розгортається у просторі мови, історії та буття. Центральною ідеєю є твердження, що розуміння не передуює мові і не є суб'єктивною технікою тлумачення, а здійснюється як жива подія, в якій сенс не передається, а виникає. Отже, мова більше не є репрезентативним інструментом для передачі значень, а середовищем їхнього становлення, де інтерпретатор не є незалежним суб'єктом, а постає в самій події розуміння як учасник горизонту, що постійно змінюється. Через аналіз праць Гайдеггера, Гадамера та Рікера, а також низки сучасних філософів, дослідження показує, що герменевтика трансформувалася з методології інтерпретації на рівні тексту в онтологію сенсу, що зачіпає фундаментальні структури людського буття.

Література:

1. Бакреу А. С., Шпачинський І. Л. Особливості герменевтики як філософської концепції XX ст. *Молодий вчений*. 2019. № 12(76). Режим доступу: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-12>
2. Богачов А. Початок новочасної герменевтики. *Докса*. 2015. № 2. С. 134–145.
3. Гадамер Г. Г. *Истина і метод. Герменевтика I: Основи філософської герменевтики* / пер. з нім. О. Мокровольський. Київ: Юніверс, 2000. Т. I. 464 с.
4. Дубініна В. Історичні трансформації герменевтики М. Гайдеггера. *Освітній дискурс*. 2020. № 21(3). С. 31–41.
5. Кебуладзе В. Феноменологія і герменевтика як методологічні стратегії в сучасній українській філософії та гуманітаристиці. *Філософія освіти*. 2013. № 1 (12).
6. Пухта І. Філософська герменевтика: шлях від методу до “універсального аспекту філософії”. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2016. Вип. 18. С. 211–220.
7. Рікер П. Що таке текст? Пояснення і розуміння. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / ред. М. Зубрицька. 2-е вид., доповнене. Львів: Літопис, 2001. С. 305–323.
8. Carvalho J. Husserl and Levinas: From the Experience of Intersubjectivity to the Encounter with the Other. *Philosophica*. 2018. № 51. Lisboa. P. 115–126.
9. Engelland C. Introduction: The Language of Experience, in: Engelland C. (ed.) *Language and Phenomenology*. New York: Routledge, 2020. P. 1–18.
10. Heidegger M. *Being and Time* / transl. by Joan Stambaugh Albany: State University of New York Press, 1996. 487 p.
11. Ricoeur, Paul. *Interpretation Theory: Discourse and the Surplus of Meaning*. – Fort Worth : Texas Christian University Press, 1976. 107 p.
12. Rozzoni C. A Husserlian Approach to Aesthetic Experience: Existential Disinterest and Axiological Interest. *Phainomenon*. 2019. № 29. P. 115–133. DOI: <https://doi.org/10.2478/phainomenon-2019-0006>